

ТВОРЧА СПРЯМОВАНІСТЬ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПОЗНАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Пономарьова Олена Миколаївна,

Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка

Анотація. Пономарьова О.М. Стаття присвячена сучасним проблемам формування музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів у познавчальній роботі. Ефективному розв'язанню даних проблем сприяє творча спрямованість діяльності студентів.

Ключові слова. креативна діяльність, поза навчальна підготовка, інтеграція мистецтва.

Анотация. Пономарева Е.Н. Теоретическая направленность формирования музыкально-эстетических ориентаций будущих учителей в познавательной деятельности. Статья посвящена актуальным проблемам формирования музыкально-эстетических ориентаций будущих учителей во внеучебной работе в процессе творческой деятельности.

Ключевые слова. креативная деятельность, вне учебная подготовка, интеграция искусств

Annotation. Ponomareva O. Creative orientation of formation of musical - aesthetic orientations of the future teachers in cognitive activity. The article deals with some problems of aesthetic and musical orientations in the process of students' creative activity.

Key words. creative activity, outside of educational preparation, integration of arts

Постановка проблеми. Різнобарв'я художніх мов, існуючих у сучасному просторі, ознаками якого є візуалізація інформаційного середовища, глобалізація мереж комунікаційних зв'язків, створюють систему впливових факторів на формування світогляду, естетичного смаку, інтересів, потреб, естетичних орієнтацій майбутніх учителів. Проаналізований стан сучасної культури і характер актуалізованих у суспільстві музичних цінностей дає підстави стверджувати, що сьогодні спостерігається зниження впливу високих цінностей художньої культури і мистецтва на процеси суспільно-культурної комунікації, на процеси виховання майбутніх учителів. Сучасні рушії темпи розвитку і оновлення форм та видів соціокультурної, художньої, науково-технічної діяльності створюють певні орієнтаційні проблеми естетичного вибору, пов'язані з осягненням молодими людьми естетично значущих цінностей культури і мистецтва. До того ж, як показали експериментальні дослідження, одним із факторів зниження показників загального рівня музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів є активний вплив розважально-комерційної, гедоністично спрямованої аудіовізуальної продукції масового споживання.

Сутністю орієнтаційної діяльності є вибіркове ставлення особистості до певних орієнтирів, які знаходять позитивний емоційний відгук і співвідносяться із почуттями, інтересами, потребами особистості, її ідеалами та смаками. Безперечно, орієнтирами навчально-виховного процесу, спрямованого на формування музично-естетичних орієнтацій є естетичні, художні, музичні цінності, які актуалізовані у суспільстві і здатні гуманістично, культуротворчо впливати на процеси розвитку особистості. Формування музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів пов'язане із усвідомленням естетичної значущості музичного і художнього твору, предметів і об'єктів мистецтва й культури і відбудеться в повній мірі, якщо буде базуватися на творчих підходах, принципах, методах, способах, креативної педагогіки.

Позанавчальна діяльність створює потужні умови формування музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів завдяки можливостям оперативного реагування на актуальні питання сьогодення, завдяки використанню гнучких і дієвих форм, засобів комунікації, завдяки створенню атмосфери довіри й співробітництва між педагогом-організатором, студентським колективом і кожною особистістю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато праць вчених присвячено визначенню змісту, сутності й структурних компонентів ціннісної орієнтації (В. Анисенков, Т. Брайченко, В. Бутенко, В. Василенко, В. Водзинська, Я. Гудечек, О. Дем'янчук, О. Дробницький, В. Дряпіка, А. Здравомислов, Г. Киященко, Л. Коваль, І. Нужна, Л. Столович, В. Тугаринов, М. Храпченко, В. Ядов та ін.), естетичної, художньої, музично-естетичної орієнтації (В. Дряпіка, Н. Герасимова-Персидська, Л. Дис, Л. Кадцин, О. Костюк, І. Колляревський, И. Ляшенко, А. Сохор, М. Старчеус, Г. Тарасов, Л. Черкашина, М. Южанин та ін.), але дослідники визнають, що проблеми ціннісних орієнтацій завжди є актуальними.

Позанавчальна діяльність завжди є дієвим, цілеспрямованим, змістовно насиченим, вагомим компонентом загальної системи навчально-виховного процесу. Багатоаспектні дослідження позанавчальної діяльності представлені

працями сучасних вчених (М.Азанов, Л.Белікова, В.Бехтерев, Л.Бублик, С.Гармаш, Г.Глухова, Н.Гуреєв, Т.Зюзіна, І.Казанжи, Л.Кондрашова, Ю.Максимчук, А.Мудрик, Г.Овчаренко, Л.Пелех, В.Петрович, Ж.Петрович, К.Плівачук, С.Савченко, Н.Савченко, Н.Самойленко, Н.Сребна, Т.Сущенко, Г.Фролова, О.Чиж).

Інтерес для нашого дослідження мають праці, у яких розглядаються мовно-мовленеві особливості музичного мистецтва, проблеми інтерпретації художніх текстів (Л.Шаповалова, В.Москаленко, І.Пясковський, І.Коханик та ін.), проблеми музичного мислення й сприйняття, які досліджували С.Назайкінський, В.Медушевський, І.Котляревський, Л.Дис, Б.Мейлах, Н.Герасімова-Персидська, Т.Бондаренко, А.Готсдінер, М.Старчеус, В.Белобородова, Н.Ветлугіна, Н.Грозненська, В.Шацька та ін. У наукових дослідженнях комплексно використовуються прогресивні методики різних галузей науки: плідними визначились методи і підходи до вивчення музики, застосовані із лінгвістики, семантики, математики (Л.Александрова, А.Летічевський, К.Шушпанов), теорії інформації, теорії імовірності, структуралістики (Б.Гаспаров, І.Рудь, О.Соколов), музичної семантики (М.Арановський, Г.Орлов, А.Фарбштейн).

Проблеми синтезу, інтеграції та взаємозв'язків видів мистецтва і культури, питання функціонування музики в системі мистецтва висвітлені багатьма дослідниками (М.Арановський, М.Бахтін, М.Бонфельд, В.Ванслов, Г.Григор'єва, Н.Дмитрієва, А.Зісь, А.Казін, Н.Крилова, Т.Ліванова, М.Лобанова, А.Лосєв, Л.Масол, Н.Миропольська, А.Михайлов, В.Михальов, О.Шевчук, І.Хангельдієва, В.Холопова та ін.). Методи використання інтеграційних процесів мистецтва в педагогіці знайшли місце в наукових працях таких дослідників та педагогів, як Д.Кабалевський, М.Каган, Л.Масол, Г.Падалка, О.Шевнюк, Г.Шевченко, Б.Юсов та ін.

Методологічна база використання інтеграційних механізмів мистецтва як факторів впливу на формування музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів у позанавчальній діяльності розглядається в нашому дослідженні

стосовно науково-методологічного, художньо-креативного, діяльнісного підходів, які спрямовані на розкриття сутності інтеграційних методів, способів, технологій у мистецтвознавчому та педагогічному аспектах, на розкриття сутності і змісту художньої інтеграції в мистецтві й культурі стосовно історичного, теоретичного, міжвидового та внутрішньо-видового аспектів, та розглядають аспекти інтеграції мистецтва у ракурсі психологічних, пізнавальних, комунікативних, організаційних, креативних процесів у діяльності майбутнього вчителя.

Мета статті. Оскільки музика відіграє велику роль у процесах молодіжної комунікації, оказує потужний вплив на розвиток афективної, когнітивної, потребнісно-мотиваційної сфери особистості, це висуває завдання формування музично-естетичних орієнтацій, створює необхідність використання комплексу дієвих навчально-виховних методів, способів і форм позанавчального процесу, засобів інтегративно-інформаційного впливу, спрямованих на розвиток художньо-естетичних інтересів, потреб, естетичного смаку майбутніх учителів.

Методи артпедагогіки й арттерапії (музикотерапії) протягом останнього часу більш активно використовуються в освітньому процесі. Оскільки формування музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів є складним процесом, пов'язаним із творчим осягненням явищ мистецтва, стає необхідним визначення способів і форм позанавчальної діяльності, спрямованих на розвиток творчої особистості.

Результати дослідження. Музично-естетичні орієнтації майбутніх учителів – це відкрита, відносно стійка система художньо-естетичних установок особистості, обумовлених набутим соціальним, професійним, музично-слуховим досвідом і духовними прагненнями, яка виражається у вибірковому ставленні до відтворених інтонаційно-процесуальними засобами цінностей суспільства, культури і мистецтва. Компонентами структури музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів є почуття та інтереси, потреби, мотиви та ідеали, досвід і тезаурус особистості, естетично-художня оцінка і смак як вищий показник стану сформованості музично-естетичних орієнтацій

особистості. Слід додати, що особистісний аспект набуття естетичного досвіду спілкування з мистецтвом і культурою виявляється також у генетичних здібностях і здатностях особистості до слухової і візуальної перцепції, до уяви й образно-креативного мислення, до художньо-креативної діяльності, які стають важливими факторами набуття музично-естетичного і діяльнісно-креативного досвіду майбутніх учителів.

Музичне мистецтво як вищий креативний стан музичної культури є складним феноменом соціокультурного досвіду людства, міра досягнення якого обумовлюється проникненням розуму й почуття в зміст і смисл інтонації, які відкриваються людині за допомогою багатьох мовно-мовленевих систем, сформованих історично і відбиваючих розуміння смислів світоутворення в різнобарв'ї світових соціокультурних практик. На сучасному етапі музичне мистецтво розуміється як мистецтво інтонації (Б.Асаф'єв, В.Медушевський, Є.Назайкінський, Б.Яворський), як художній спосіб відображення дійсності звуковим матеріалом і втілення інтонаційними способами і засобами духовно-естетичних, світоглядних, моральних домінант суспільства.

Функціонуючи у просторово-часовому континуумі, музика водночас є його діловою, активною моделлю, вона проявляє властивості та якості просторово-часової організації як на інтонаційно-фрагментарному рівні, так і на рівні образної цілісності. Музичне мистецтво, як інші види мистецтва, має просторово-часові координати і багато схожих ознак з мистецтвом візуального сприйняття, які виявляються не тільки на світоглядному, жанрово-стильовому рівнях, у структурі художнього образу, а також у характері використання засобів виразності й зображальності у процесі створення музичного твору. За думкою Є.Назайкінського, елементи і художні засоби музики мають свої формоутворювальні, виразні, зображальні, смислові можливості, які обумовлені різними факторами – реальними якостями елементів та їхніх сполучень і зв'язків зі світом фізичних, психічних явищ та специфічних музичних функцій [4, 84 – 85].

Формування музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів відбудеться в повній мірі, якщо базуватиметься на творчих підходах до реалізації методів, способів, принципів креативної педагогіки. В першу чергу, творче ставлення до мистецтва вже починається з набуття навичок сприйняття творів мистецтва, духовно-естетичних цінностей культури.

Сьогодні інформаційний простір орієнтований на візуальне сприймання і має потужний вплив на канали зорового сприйняття, тому музику необхідно використовувати у виховній практиці з урахуванням інтегративних процесів мистецтва (музика у позамузичному і позамузичне у музиці). Дослідники узагальнюють два основних джерела позамузичного впливу – це художній вислів за допомогою слова і за допомогою зображення, уяви, які сприяють більш глибокому проникненню у зміст твору [3, 15].

Музичне сприйняття, як стверджує А.Сохор, є багаторівневим процесом із складною структурою й поєднує процеси пізнання, оцінки, відтворення і спілкування [5, 100]. Специфіку елементів музично-слухового матеріалу та його вплив на сприйняття розкривають предметно-просторові слухові представлення, які також пояснюють семантичну структуру, особливості мовної значимості елементів музичної мови. У зв'язку зі сприйняттям музики можливо певну увагу зосередити на понятті візуалізації як процесу перекодування вербального чи невербального, символічного матеріалу у просторово-зорові представлення [2, 347]. Стосовно творчих аспектів музичного сприйняття, уваги заслуговують явища сімультаності та спатіальності, які є результатами перетворення часового за сутністю явища у цілісний просторовий образ, який одночасно виникає в уяві [1, 264], та може представляти певну "геометризацію" слухових вражень.

Творчі орієнтації композиторів (О.Муха, Г.Тарасов) є впливовими на процес формування музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів, бо утворюють своєрідну підсистему ціннісних музично-естетичних орієнтирів автора, яка відображає уявлення композитора про дійсність, оточуючий світ, сугестивно впливає на свідомість і підсвідомість слухача, своєрідно зв'язує

авторські уявлення із уявленнями слухача, збагачуючи людську свідомість, формуючи особистість по законам Істини, Добра і Краси. Зосередження уваги на творчих орієнтаціях, на аспектах створення музики надасть можливості майбутньому вчителю збагатити досвід спілкування з мистецтвом, набути певних історико-теоретичних знань з музики, навичок критичної та оцінково-вибіркової діяльності. З'ясування творчих орієнтирів автора є одним із способів пізнання художнього образу твору в процесі сприйняття, способів вилучення необхідної інформації про світогляд композитора й рівень майстерності стосовно ймовірності та доцільності застосування його творів у навчально-виховній практиці.

Сьогодні творча особистість є тим виміром, до якого прагне людство. Креативна сфера особистості, пов'язана із процесом творчої самореалізації, самовдосконалення особистості – це дуже гнучка, вразлива, й, водночас, ймовірно потужна, яскрава, потенційно безмежна сфера, яка спроможна знайти вхід у велике креативне утворення, яким є інтуїція. Розвиток творчих здібностей позитивно спрямовує психічні процеси свідомості, позитивно впливає на дію механізмів когнітивної й потребнісно-мотиваційної сфери, впливає на процеси самовдосконалення особистості, стимулює орієнтаційну, дослідницьку діяльність, розвиває гуманістичну спрямованість особистості.

Креативно спрямованими є теоретичні (пошук, переосмислення, переробка інформації) та практичні (художнє перетранспонування певної інформації тощо) способи залучення майбутніх учителів до творчої діяльності в умовах позанавчального закладу. Вони сприяють розвитку уяви, творчої фантазії, формуванню художньо-практичних навичок спілкування з мистецтвом, формуванню художніх інтересів і потреб, формуванню естетичних орієнтацій тощо.

Основними засобами втілення креативних способів є музикування, спів, гра на інструментах, малювання, графіка, декоративно-прикладна діяльність тощо; імпровізація музична (колективна, індивідуальна), імпровізація художня, літературно-поетична, театральна, мімічна, хореографічна; створення

композицій – художніх, музичних, поетичних; створення сценаріїв свят, театральних вистав, радіопрограм; художнє перетранспонування.

Створення нової художньої версії вже існуючого твору є цікавим і потужним засобом формування креативного мислення, креативної свідомості – саме художнє перетранспонування сюжету, творчого задуму може бути використано у процесі позанавчальній роботі як засіб активізації діяльності студентів, як механізм творчої мотивації. Відповідно до цього Б.Юсов пише, що важливим є розвиток "поліфонічної уяви", вміння транспонувати музичні образи у кольорові, рушійні структури, аромати тощо [6, 14].

Одним із важливих методів артвиховання є імпровізація, яка набуває великого значення в різних видах діяльності людини. Не потребує доведення той факт, що будь-яка діяльність людини набуде творчого змісту, якщо в процесі цієї діяльності здійснюються принципи творчого імпровізування. У музиці імпровізація є цілісним, одночасовим процесом створення і виконання музичної композиції. Використання деяких принципів і методів музичної імпровізації в процесі формування музично-естетичних орієнтацій спрямовує сприйняття на усвідомлення мовно-мовленевої специфіки музичних процесів, створює умови формування музичного, художнього досвіду, розвитку творчих здібностей і здатностей, формування гностичного досвіду, тезаурусу майбутніх вчителів.

Оскільки імпровізаційність і створення музичної композиції є основами творчого процесу, запропонуємо ці форми діяльності у якості організаційних форм креативної самореалізації у сфері різних видів мистецтва: самореалізація у образотворчій діяльності (малюнок, пластика, живопис, графіка, декор, дизайн, плакат тощо), самореалізація у літературно-поетичній діяльності (вірші, розповіді, оповідання, сценарії, статті тощо), самореалізація у театральній та хореографічній діяльності (вистави, концерти, свята, шоу, дискотеки тощо). Процес формування музично-естетичних орієнтацій набуде креативного змісту, якщо діяльність студентів буде зорієнтована на практику імпровізування в

різних сферах мистецько-художнього простору із сумісним, послідовним чи одночасним використанням.

Самоочевидно, що застосування деяких методів, принципів імпровізації в позанавчальній діяльності має носити вибірковий характер, також принципи, методи і способи імпровізації можна використовувати у адаптованому вигляді. Треба зауважити на той факт, що використання певних засобів, способів імпровізації повинно інтегруватись в єдиний потужний комплекс через поєднання різновидів музичної, художньої, літературної, театральної імпровізації.

Творча спрямованість методів, способів і форм позанавчальної діяльності є сьогодні пріоритетним напрямком навчально-виховного процесу. Результати формуючого експерименту довели, що процес формування музично-естетичних орієнтацій відбудеться більш ефективно в позанавчальній діяльності за умов збагачення досвіду музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів на матеріалі творів мистецтва, за умов оволодіння майбутніми вчителями комунікативними, пізнавальними, оцінними, організаційними, креативними способами музично-естетичних орієнтацій, за умов упровадження організаційних форм позанавчальної діяльності, спрямованих на формування музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів.

У процесі визначення рівнів сформованості музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів, було з'ясовано, що високий рівень, у порівнянні із показниками констатуючого експерименту, виріс на 13,87%, тоді як у контрольній групі залишився майже незмінним; середній рівень сформованості виріс на 12,49%; низький рівень знизився на 25,33%. Таким чином, стосовно результатів формуючого експерименту, є підстави вважати динаміку сформованості музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів позитивною.

Висновки та подальший напрямок дослідження. Навчально-виховна діяльність в межах позанавчального процесу повинна спиратись на усі соціокультурні, комунікативні, науково-технічні, ознаки сучасності, які є факторами соціального, інформаційного, психологічного й інтегрованого

пливу на процес формування музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів.

Завдання навчально-виховного процесу, спрямовані на збагачення досвіду музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів, на оволодіння майбутніми учителями способами реалізації музично-естетичних орієнтацій, здійснюються за участю межпредметних зв'язків, на матеріалі комплексу творів музичного мистецтва, на матеріалі інтеграції творів музики та інших мистецтв у поєднанні різних видів діяльності завдяки упровадженню організаційних форм позанавчальної діяльності, спрямованих на формування музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів. Художньо-креативна спрямованість діяльності майбутніх учителів є головним пріоритетом процесу аксіологічного виховання майбутніх учителів у позанавчальній діяльності.

Стосовно завдань нашого дослідження, позанавчальна діяльність є суттєвою базою створення творчого осередку формування музично-естетичних орієнтацій майбутніх учителів, яке здатне акумулювати ціннісно-орієнтаційну, художньо-пізнавальну, художньо-творчу, креативну діяльність майбутніх учителів у контексті загальних інтеграційних тенденцій сучасності, на засадах особистісно-орієнтованого підходу, спрямованого на креативне самоудосконалення особистості.

Література.

1. Драновский М.Г. О психологических предпосылках предметно-пространственных звуковых представлений // Проблемы музыкального мышления. Сборник статей. Составитель и редактор М.Г. Драновский. – М.: Музыка, 1974. – С. 252 – 271.
2. Дрожжин В.И. Психология обычных способностей. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 368 с.
3. Ефимова Т. Театральность и музыка. – М.: Сов. Композитор, 1984. – 200 с.
4. Цвайковский Е.В. О психологии музыкального восприятия. – М.: Музыка, 1972. – 384 с.
5. Софр А. Социология и музыкальная культура / Вопросы социологии и эстетики музыки. Сборник статей. – 1 ч. – Л.: Советский композитор, 1980. – 296 с.
6. Юсов Б.П. О взаимодействии искусств в развитии детей на интегрированных занятиях // Когда все искусства вместе... Полустудожественное развитие учащихся различных возрастных групп. Пособие для учителя. (Б.П. Юсов, Т.И. Сухова, Л.Г. Саваткова, под общ. ред. Б.П. Юсова. – М.: ИЦЭВ РАО, 1995. – 10 экз. влан НИР 1995 года. – С. 8 – 49.